

Norden-100 år av gränslöst samarbete.

Föreningen Norden i Sverige bildades 1919, och fyllde alltså 100 år under året 2019.

I Norrbotten bildades lokalavdelningar i Piteå, Haparanda, Boden och Kiruna den 9 mars 1943. Här i Piteå uppmärksammades det med en rad olika aktiviteter, föreläsningar och panelsamtal för att synliggöra detta. Här ett axplock:

Nordens Dag firar vi varje år den 23 mars. Den dagen lades grunden för det officiella nordiska samarbetet , Helsingforsavtalet. Detta undertecknades den 23 mars 1962.

Så satsar vi på Norden! En Öppet-hus-aktivitet på Piteå Museum lördagen den 23 mars. Panelsamtal kring nordiska frågor med Robert Bergman som moderator. Inbjudna var Tobias Lindfors, Piteå Havsbad, Gry Holmgren Hafskjöld, LTU Business AB och norsk konsul i Luleå, Susanne Friberg, Enhetschef Internationalisering och Tillväxt, Länsstyrelsen och Brith Fäldt, ordförande Samhällsbyggnadsnämnden. Dagen avslutades med framträdande av "Northern Indians, lokalproducerad musikduo.

Öppet hus på Piteå Museum 23 mars 2019. Från vänster : Tobias Lindfors (Piteå havsbad), Susanne Friberg (Länsstyrelsen), Brith Fäldt (Piteå Kommun), Gry Holmgren-Hafskjöld (LTU Business) och Robert Bergman (Moderator).

Tre-rätters gästbudslunch på Restaurang Herrgården i samband med Nordens dag. Elever från Musikestetprogrammet underhöll med glad nordisk musik.

Projektledaren Joakim Berg, Umeå, berättade om statusen och planerna med tågnätverket Botniska korridoren.

Per Holmqvist från nätverket Kärnkraftsfritt Bottenviken gav en bakgrund till kärnkraftsetableringen i Pyhäjoki vid en föreläsning.

Hundraåringen firades den 29 oktober med en jubileumsfest. 3-rätters middag och glad underhållning.

Nordiska litteraturveckan uppmärksammades med två olika arrangemang i Piteå.

Kura skymning i samverkan med Piteå bibliotek. Kjell-Peder Johansson (känd skådespelare och radiopratare från bl.a "Karlavagnen") läste och berättade ur Karen Blixens "Babettes Gästabud". Musik- och dansskolan spelade och sjöng om fester både här och där.

Författarbesök på Kaleido utgjordes av författaren Vigdis Hjort, Oslo, som berättade om sin uppmärksammade bok "Arv och Miljö". Detta var ett samarbete med kulturföreningen Ordmån i Piteå.

På Finlands självständighetsdag den 6 december arrangerade vi en filmvisning på Bio 3:an "Glada tider-Kverulanten", ny finsk komedi.

Men- som alltid- det mesta av Föreningen Nordens resurser och arbete handlar ju om Framnäskursen. Mer om den lite längre fram i texten.

Föreningen Norden i Sverige-från 1919 till idag.

Unionen med Norge upplöstes 1905. Finlands självständighetsförklaring antogs den 6 december 1917. Därmed fick Norden ytterligare en självständig stat. Under första världskriget uppdagades svagheten i varuförsörjningen och kriget hotade även ländernas neutralitet. Behovet av en mellanfolklig samverkan stärktes. Det nordiska samarbetet skulle byggas på förnuftets grund, bit för bit, för att så småningom ledas mot ett politiskt och ekonomiskt samarbete, ett utbyte av varor samt ett samråd inom lagstiftningen.

Tanken i sig var inte ny; redan 1810 skrev N.F.S.Grundtvig (folkhögskolans grundare bl.a) en pamflett för ett enat Norden. Intresset för ett skandinaviskt samarbete var stort i olika kretsar i Norge, Sverige och Danmark under mitten av 1800-talet. I början av 1900-talet förespråkade man t.o.m en nordisk förbundsstat med Göteborg som huvudstad. Idén om ett gemensamt Föreningen Norden var väckt. Resultatet blev slutligen att 1919 bildades Föreningen Norden i Danmark, Norge och Sverige. 1 mars 1919 i Sverige, 2 april i Oslo och 15 april 1919 i Danmark. 1922 bildades Norraena Felagid på Island och 1924 grundades Föreningen Norden i Finland (Pohjola-Norden).

Inledningsvis satsades mycket på skolan och skolbarnen. En ömsesidig nordisk språkförståelse var viktig. Kurser för lärare anordnades. Publikationer utgavs, kurser, möten med samnordisk inriktning hölls. Om den första tiden efter Föreningen Nordens bildande, med Louis de Geer som ordförande, har ibland antytts att den fångade upp dåtidens elit. Det var ett ganska litet medlemsantal som hade ett ganska stort inflytande. Det var först under Torsten Nothins ordförandeskap (1938-45) som föreningens verksamhet styrde in på nya spår. Från att ha varit en förening för "eliten" breddades nu inriktningen. Kooperativa förbundet, Landsorganisationen och Arbetsgivarföreningen m.m anslöt sig som samverkande medlemmar. Sedan tidigare hade bl.a Läroverkslärarnas förening, Sveriges allmänna folkskollärafförening och Köpmannaförbundet ett medlemskap.

I och med andra världskrigets utbrott arbetade Föreningen Norden för Finlands sak, och tillsammans med andra ideella och politiska förbund även med Svenska Norgehjälpen. Under kriget diskuterades ett nordiskt försvarssamarbete där Nothin ställde sig positiv till ett nordiskt närmande både politiskt och militärt efter kriget. Plikten mot grannländerna var större än det allmäneuropeiska hjälparbetet fastslogs av styrelserna för Föreningen Norden, och därefter inrättades ett statligt organ med uppgift att förbereda för svensk materiell hjälp till de nordiska folken efter krigets slut.

En idé om ett nordiskt centrum för folkbildning var en tanke som Nothin också drev. Föreningen Norden skulle vara mötesplats för kursverksamhet i Grundtvigs anda. Ett slags nordiskt universitet, kanske med Vadstena som säte? Av denna idé blev intet, däremot startades 1958 Föreningen Nordens Folkhögskola på Biskops-Arnö. Där bedrivs idag förutom en yrkeshögskola även nordiskt bildningsarbete och konferensverksamhet.

Efter andra världskrigets slut kom medlemstillströmningen igång på allvar. Man kände starkt behov av att stärka den nordiska samhörigheten. I början av 1960-talet hade Föreningen Norden mer än 100 000 medlemmar. Vänortsrörelsen tog fart. Mellan Sverige och Finland uppstod ett "adoptivortssystem", vilket innebar kommunal hjälp från svensk kommun till finsk kommun. Så småningom utvecklades detta till en fadderortsrörelse. Att bygd kan knytas till bygd är själva idén med vänortsrörelsen och vid ett möte mellan de olika landsföreningarna av Föreningen Norden 1946 beslöts att inrätta speciella "vänortsnämnder" i kommunerna. Här skulle utbyten mellan lärare och elever, studieverksamhet och vänortsmöten ske. På så sätt fick Föreningen Nordens verksamhet en bred folklig förankring. Med tiden har mycket av det forna vänortsarbetet suddats ut. Kommunala åtaganden, nya problemställningar som ska lösas har gjort att gamla vänskapsband hos äldre nordister inte längre odlas. Successivt har vänortskontakter upprättats även utanför Norden.

I Piteå hade Föreningen Norden under ett 20-tal år ett vänortsutbyte med Pohjola-Norden, Keminmaa. Vänskapsresor företogs som sedermera utvecklades till skolutbyte mellan Strömbackaskolan och gymnasiet i Keminmaa. I Piteå finns för närvarande samarbete med 3 vänorter; Saint-Barthelemy, en fransk ö i Karibien, Kandalaksja i Murmansk-regionen samt Grindavik på Island.

Hela Norden läser tillsammans.

Den bärande idén är att göra den nordiska berättartraditionen synlig och att manifestera högläsning och nordisk litteratur. Varje år i novembermörkret tänds samtidigt tusentals ljus i hela Norden och de baltiska länderna. Då är det dags för Nordiska litteraturveckan som samlar barn, unga och vuxna till världens största högläsningsevenemang. Över 2000 skolor, bibliotek och andra kulturinstitutioner deltar varje år i denna fina tradition. Nordisk litteraturvecka arrangeras av Föreningarna Nordens Förbund och Norden föreningarna. Här i Piteå samarrangerar vi Nordiska Litteraturveckan med Piteå Stadsbibliotek under rubriken "Kura Skymning".

I ett gränslöst Norden är det enkelt att jobba eller att studera. Ett ständigt utbyte inom kultur och idrott ska ske. På Föreningen Nordens initiativ startades 1985 Nordjobb. Här finns en fungerande arbetsförmedling för ungdomar mellan 18 och 30 år. Nordjobb förmedlar jobb, bostad och kultur-och fritidsprogram för de som söker. Att vara med på Nordjobbs evenemang innebär att man aktivt bidrar till nordiskt samarbete och gemensam språkförståelse. Syftet är att ge värdefull arbetslivserfarenhet, att uppleva hur det är att leva och verka i ett annat nordiskt land samt att träffa andra nordjobbare. Programmet arbetar för att öka rörligheten på den nordiska arbetsmarknaden och för att öka kunskapen om språk och kultur i Norden. Genom åren har mer än 30 000 ungdomar lockats till t.ex. arbete på bondgård på Island, kock på restaurang i Torshavn eller vårdpersonal på Grönland.

Att resa i Norden är enkelt. Gränskontroller vid de inre gränserna mellan de nordiska länderna avskaffades redan 1957 genom ett undertecknande av den nordiska passkontrollöverenskommelsen. Detta på Föreningen Nordens initiativ. Omkring 70 000 nordiska medborgare (2018) bor i ett nordiskt land och arbetar i ett annat. De nordiska länderna har integrerat sina arbetsmarknader ända sen 1950-talet. En fri arbetsmarknad finns alltså i Norden, vilket bidrar stort till den nordiska ekonomin. Gränspendling sker bl.a. mellan Sverige-Danmark och här i Norrbotten har mycket av vården baserats på medarbetare som bor i Finland.

Under flyktingvågen 2015 och Coronakrisen 2020 inrättades tillfälligt gränskontroller vid Öresundsbron och 2020 fick vi även uppleva att gränsen mot Finland och Norge stängdes. Man får hoppas att den tillfälliga isoleringen är en parentes i det gränslösa nordiska samarbetet!

Nordiska rådet grundades 1952.

1950-talet anses som guldåren för det nordiska samarbetet. Då infördes viktiga reformer som passfrihet, gemensam arbetsmarknad och ett gemensamt socialt skyddsnät. Detta blev en förlöpare till EU:s bestämmelser om fri rörlighet. De allmänna Nordkalottkonferenserna arrangeras på uppdrag av Nordiska rådet och hålls vartannat år. De brukar samla representanter för riksdag, näringsliv, kommuner, länsmyndigheter o.s.v. Konferenserna är ett forum för diskussioner. Resolutioner antas och rekommendationer ges till respektive lands regering. Ofta har kalottfrågor som tas upp i Nordiska rådet sitt ursprung i Nordkalottkonferensen. Sommaren 2021 planeras Nordkalottkonferensen i Boden. Temat 2021 är "Trygga, attraktiva och rörliga Nordkalotten". 1960 hölls den första Nordkalottkonferensen i Torneå. Den andra, 1961 i Hammerfest, handlade om handel och turism. I Kiruna 1962 deltog bl.a statsministrarna Tage Erlander och Einar Gerhardsen. Kultur, språk- och minoritetsfrågor, infrastrukturfrågor, utbildning, turism/näringsliv, klimat- och miljöfrågor i Barentsregionen m.m. har varit olika teman under konferenserna. Kalottsamarbetet var ett av landshövding Ragnar Lassinanttis (Norrbottens landshövding 1966-1982) verkliga skötebarn.

Torbjörn Fäldin vid Nordkalottkonferensen 1980 i Luleå (Foto: Norrbottens-Kuriren)

Litterärt samtal vid Nordkalottkonferensen 2016 i Kemi.

Från vänster: Roosa Liksom, Tor Øystein Överås, Siiri Magga-Miettunen, Mikael Niemi. Foto: Kent Lidman

2019 antog Nordiska ministerrådet Agenda 2030. Där framhålls visionen att "Norden ska vara världens mest hållbara och integrerade region år 2030". Hur ska detta uppnås om det finns uppenbara brister i kunskapen om vårt gemensamma ursprung och hur vi binds samman? Sedan länge har skolfrågor och undervisning funnits med på Föreningen Nordens program. På Föreningen Nordens initiativ har nu nordensfrågor lyfts fram i de nya reviderade ämnesplanerna i grundskolan och på gymnasiet. Norden finns med i ämnena religion, musik och samhällskunskap. På mellanstadiet och högstadiet finns kunskap om de nordiska grannspråken numera med i den nya läroplansöversynen. "Språkbruk i Sverige och Norden. Framträdande skillnader och likheter mellan de nordiska språken." Så formuleras målen i de nya kursplanerna.

Föreningen Norden har också arbetat fram ett nordiskt utbildningsnätverk för att ge kontakter, kommunikation och samarbetsmöjligheter mellan de nordiska länderna. Reselektorat har upprättats av Föreningen Norden. Det innebär att utvalda lärare får resa runt i Norden för att hålla föredrag, möta andra skolor och upprätta skolsamarbeten. Nätaktivisterna är ett projekt som under några år jobbat för att uppmuntra och stötta unga i att vara antirasistiska aktörer på nätet. Här ges utbildning till gymnasieelever i hur rasistiska strukturer fungerar och ger dem kunskap om journalistik, yttrandefrihet och nätaktivism. Resandet mellan skolor har genom åren krympt. Däremot har den nya tekniken erbjudit nya möjligheter att utbyta erfarenheter.

Föreningen Nordens stora skolsatsning heter *Norden i skolen* (www.nordeniskolen.org). Detta är en gratis inlärningsportal som ger lärare och elever i hela Norden möjlighet att arbeta med språk i Norden, kultur, natur och miljö. Därutöver finns nu även en nordisk filmportal där man kan se nordiska kort- och dokumentärfilmer textade till grannspråken.

Hur ser framtidsutsikterna ut? I tider av välstånd är det lätt att glömma bort det som tidigare generationer har lagt grunden till. Vi är benägna att ta för givet att tillvaron alltid ska fungera, men nu när vi noterar att vår krisberedskap inte är vad vi förväntat oss, då sneglar vi ofta på våra grannar och ser hur de rustat. I kristider har Föreningen Norden alltid fått ett uppsving. Då inser vi att vi har behov av stöd från våra närmaste. Föreningen Norden växte fram ur första världskrigets kris. Föreningen växte sig som starkast efter andra världskrigets slut. Blir den kris vi befinner oss i nu en nytändning för Föreningen Norden? Ja, om man förvaltar det uppkomna läget på rätt sätt!

Käll- och litteraturförteckning

Laukkanen, Markku, 1992, *Ragnar Lassinantti Nordkalottens Gudfar*, Tornedalica

Groth, Östen och Lassinantti, Gunnar, 1982, *Nordkalotten- en gränslös utmaning*, Norrbottens bildningsförbund

Wetterberg, Gunnar, 2010, *Förbundsstaten Norden*, Nordiska ministerrådet, Köpenhamn

Nordens Tidning # 4/17

Nordens Tidning #1/18

Nordens Tidning #2/18

Nordens Tidning #3/18

Nordens Tidning #4/18

Nordens Tidning #1/19

Nordens Tidning #2/19

Nordens Tidning #3/19

<http://www.tam-arkiv.se/area/foreningennorden>